มรก. กองบัญชาการลับ "เสรีไทย"

โรงเรียนฝึกพลพรรคเสรีไทย

เดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๘๗ ขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นสามารถประสานงานกับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรโค่นล้มรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามด้วยการคว่ำกฎหมาย ๒ ฉบับ ได้แก่ ร่าง พ.ร.บ. อนุมัติพระราชกำหนดระเบียบราชการบริหารนครหลวงเพชรบูรณ์ และร่าง พ.ร.บ. อนุมัติพระราชกำหนดจัดสร้างพุทธบุรีมณฑล เป็นเหตุให้นายกรัฐมนตรีลาออก และมีการจัดตั้งรัฐบาลใหม่ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากเสรีไทยและสัมพันธมิตร

สถานการณ์ใหม่เป็นเงื่อนไขอันดีในการเตรียมพร้อมพลพรรคเสรีไทยสำหรับปฏิบัติการขับไล่ญี่ปุ่น การฝึกกองกำลังนั้นกระทำในหลายทาง ทางหนึ่งคือ จัดตั้งโรงเรียนนายทหารสารวัตรและโรงเรียนนักเรียนนายสิบสารวัตรทหารขึ้น โดยอำพรางญี่ปุ่นว่าเพื่อรักษาความสงบภายในประเทศยามสงคราม ทว่าภารกิจปิดลับคือ เพื่อเป็นผู้นำพลพรรคใต้ดินและนำประชาชนเข้าต่อสู้กับทหารญี่ปุ่น โดยเฉพาะในพื้นที่พระนครและธนบุรี

ใน พ.ศ. ๒๔๘๘ มธก. จึงประกาศรับสมัครนักเรียนเตรียมปริญญาของ มธก. และเตรียมอุดมศึกษาของจุฬาฯ เข้าฝึกอบรมเป็นสารวัตรนายสิบ โดยมี มธก. เป็นที่ตั้งสำนักบัญชาการและโรงเรียน บริเวณหอประชุมใหญ่ธรรมศาสตร์ในปัจจุบันเคยเป็นโรงจาสำหรับเรียนวิชาทหารของนักเรียนนายสิบ ส่วนการใช้อาวุธฝึกกันที่สนามฟุตบอลในมหาวิทยาลัยหรือสนามหลวง

อาวุธสมัยใหม่ที่ส่งมาจากฝ่ายสัมพันธมิตรและเก็บไว้ใน มธก. ก่อนหน้านี้ก็ถูกนำออกมาให้นักเรียนฝึกด้วย นักเรียนจำนวนหนึ่งจะได้รับการคัดเลือกไปทำหน้าที่เคลื่อนย้ายอาวุธ ลาดตระเวนยามรักษาการณ์ และส่งข่าวสาร

สถานพยาบาลธรรมศาสตร์

ในช่วงสงคราม กองกำลังสัมพันธมิตรเข้าโจมตีจุดยุทธศาสตร์ในกรุงเทพฯ ด้วยเครื่องบินทั้งกลางวันและกลางคืน มธก. ก็โดนถูกหลงจากการทิ้งระเบิดลงสถานีรถไฟบางกอกน้อย ๒ ครั้ง การเรียนการสอนก็จำต้องหยุดชะงัก จนต้องเรียนทางไปรษณีย์แทนและปิดการเรียนการสอนอย่างเป็นทางการ ๑ ปีเศษระหว่างเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๔๘๗ ถึงพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๘๘

ระหว่างนั้น มธก. และโรงพยาบาลศิริราชได้ร่วมมือกันตั้งสถานพยาบาลที่ตึกเรียนของ ต.มธก. โดยรับเฉพาะผู้ป่วยฉุกเฉินจากการทิ้งระเบิด เครื่องมือผ่าตัดมีครบถ้วน มีแพทย์ประจำ ๒ คน และมีบ้านพักนายแพทย์ใน มธก. ด้วย ส่วนพยาบาลนั้นถ้าออกเวรก็ข้ามไปศิริราช หากเครื่องบินฝ่ายสัมพันธมิตรเข้ามาทิ้งระเบิด เจ้าหน้าที่ของรัฐบาลจะโทรแจ้งให้ทราบ และให้ทาง มธก. จัดรถไปรับมารักษาด่วน

บนหลังคาสถานพยาบาลได้ทาเครื่องหมายกาชาดสีแดงขนาดใหญ่ไว้ เพื่อไม่ให้ธรรมศาสตร์ถูกเครื่องบินฝ่ายสัมพันธมิตรโจมตีทางอากาศ

กองบัญชาการต่อต้านญี่ปุ่น

ทันทีที่คณะรัฐมนตรีมีมติยอมให้กองกำลังญี่ปุ่นเดินทัพผ่านในเช้าวันที่ ๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๔ เย็นวันนั้นเองผู้รักชาติจำนวนหนึ่ง อาทิ เปา จักกะพาก สงวน ตุลารักษ์ จำกัด พลางกูร วิจิตร ลุลิตานนท์ เดียง ศิริขันธ์ ถวิล อุดล ม.ล. กรี เดชาติวงศ์ ฯลฯ ได้ไปชุมนุมกันที่บ้านของนายปรีดี พนมยงค์ พวกเขาตกลงกันว่าจะพลีชีพเพื่อชาติ เพื่อกอบกู้อธิปไตยสมบูรณ์ จึงมีมติให้จัดตั้ง "องค์การต่อต้านญี่ปุ่น" ขึ้น โดยที่ประชุมมอบหมายให้นายปรีดีเป็นหัวหน้า มีภารกิจสำคัญ ๒ ด้าน ได้แก่ หนึ่ง ต่อสู้ผู้รุกราน และสอง ปฏิบัติการให้ฝ่ายสัมพันธมิตรรับรองว่าเจตนารมณ์ที่แท้จริงของราษฎรไทยไม่เป็นศัตรูกับสัมพันธมิตร

ในปฏิบัติการครั้งนั้น ตึกโดมของ มธก. ถูกใช้เป็นที่ตั้งหนึ่งของกองบัญชาการต่อต้านญี่ปุ่น มีนายวิจิตร ลุลิตานนท์ เลขาธิการของมหาวิทยาลัยขณะนั้น รับผิดชอบเป็นเลขาธิการกองบัญชาการ ตึกโดมจึงกลายเป็นศูนย์รวมข่าว เป็นที่ประชุมตัดสินใจ นอกจากนี้ยังเป็นสถานที่คัดเลือกและติดต่อกับนักเรียน ต.มธก. นักศึกษา มธก. และศิษย์เก่า เพื่อดึงเข้าขบวนการ

ภายหลังเมื่อติดต่อกับฝ่ายสัมพันธมิตรได้แล้ว ตึกโดมได้มีภารกิจเพิ่มเติม คือเป็นที่รับส่งวิทยุติดต่อกับกองกำลังสัมพันธมิตรที่อินเดีย นอกจากนี้ในเดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๔๘๘ เลขาธิการ มธก. ยังได้คัดเลือกนักศึกษาจำนวนหนึ่ง ส่งออกไปฝึกวิชาการทหารและการรับส่งวิทยุที่ค่ายทหารหน่วย โอ. เอส. เอส. ของสหรัฐอเมริกา ณ เมืองทรินโกมาลีในอินเดีย (ปัจจุบันเป็นศรีลังกา) ๒ รุ่น เพื่อกลับมาฝึกพลพรรคเสรีไทยภายในประเทศ รุ่นแรกมีสุภัทร สุคนธาภิรมย์เป็นหัวหน้าชุด รุ่นสองมีวงศ์ พลนิกรเป็นหัวหน้าชุด จากนั้นระหว่างเดือนมิถุนายนถึงกรกฎาคมปีเดียวกัน ยังมีการส่งนักศึกษา มธก. และพลเรือนอาสาสมัครไปฝึกที่ค่ายกองกำลัง ๑๓๖ ของอังกฤษในอินเดีย และหน่วย โอ. เอส. เอส. อีกหลายรุ่น

ค่ายกักกันเชลยศึก

หลังจากรัฐบาลไทยทำสัญญาร่วมมือทางทหารกับญี่ปุ่นในเดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๔ คนสัญชาติอเมริกันและอังกฤษซึ่งเป็นฝ่ายสัมพันธมิตรจะต้องถูกจับกุมในฐานะคนของชนชาติศัตรู มธก. ถูกขอใช้สถานที่เป็นค่ายกักกันเชลยศึกเหล่านั้นด้วย ขณะที่นายปรีดี พนมยงค์เห็นว่าเรื่องนี้เป็นประโยชน์ เพราะคนเหล่านั้นจะได้รอดพ้นจากการถูกจับกุมและทรมานโดยฝ่ายญี่ปุ่น และหากฝ่ายสัมพันธมิตรเป็นฝ่ายชนะสงคราม การช่วยเหลือคนของเขาเป็นวิธีการหนึ่งที่ฝ่ายสัมพันธมิตรจะผ่อนหนักเป็นเบาให้แก่ประเทศไทย

สนามหน้าตึกโดมจึงกลายสภาพเป็นค่ายกักกันเชลยศึกหลายร้อยคนนับตั้งแต่ปลายปีนั้นถึงเดือนเมษายน พ.ศ. ๒๔๘๘ โดยผู้ประศาสน์การมอบหมายให้นายวิจิตร ลุลิตานนท์ เลขาธิการ มธก. เป็นหัวหน้าพนักงานมหาวิทยาลัยฝ่ายความเป็นอยู่ของผู้ถูกกักกัน ฝ่าย มธก. ได้ปฏิบัติต่อคนอังกฤษและคนอเมริกันในค่ายด้วยไมตรีจิต ด้วยสายใยแห่งมิตรภาพนี้ทำให้ลอร์ด หลุยส์ เมานต์แบตเท็น ผู้บัญชาการทหารสูงสุดของฝ่ายสัมพันธมิตรในภาคพื้นเอเชียอาคเนย์ กล่าวในภายหลังว่า "มีบุคคลมากหลายที่เคยตกเป็นเชลยศึกในสยามได้มีความสำนึกอันถูกต้องในแง่ที่มีความกตัญญูรู้คุณต่อความปรารถนาดีของประดิษฐ์ [หมายถึง หลวงประดิษฐ์มนูธรรม หรือนายปรีดี] ซึ่งมีต่อเรา..."

ฉลังแสงลับ

พ.ศ. ๒๔๘๘ ฝ่ายสัมพันธมิตรเริ่มส่งอาวุธมาให้ขบวนการเสรีไทย โดยกระจายไปตามหน่วยกำลังในภูมิภาคต่างๆ อาวุธส่วนหนึ่งจะส่งมาทางเครื่องบิน ส่วนหนึ่งใช้วิธีขนส่งทางเรือมาทางอ่าวไทย มีเรือของกรมศุลกากรออกไปรับแล้วลำเลียงมาเก็บรักษาไว้ใน มธก. ก่อนนำไปแจกจ่ายต่อ

ตึกหลังที่ ๔ ปีกขวาสุดของตึกโดม ซึ่งปัจจุบันคือบริเวณหอสมุดปรีดี พนมยงค์ เป็นที่เก็บอาวุธจำนวนมาก มีทั้งปืนคาร์บิน ปืนกลเอ็มทรี ปืนทอมสัน ปืนสั้น ปืนเปี๊ยต บาซูก้า ระเบิด และลูกกระสุน ฯลฯ สวาท อินทรสุขศรี เจ้าหน้าที่ของ มธก. เป็นผู้ดูแลคลังแสงนี้ ส่วนนักศึกษา มธก. จำนวนมากได้มีส่วนช่วยปฏิบัติการลำเลียงอาวุธภายในพระนครและใกล้เคียง